

Т. М. Буряк, завідувач відділу
економічних досліджень
лабораторії товарознавчих,
гемологічних, економічних, земельних,
будівельних досліджень
та оціночної діяльності,
Дніпропетровський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр
МВС України, м. Дніпро
email: burjakexpert@ukr.net
тел.: +38(097)276-73-38

Д. М. Примуш, старший судовий
експерт відділу економічних досліджень
лабораторії товарознавчих, гемологічних,
економічних, земельних,
будівельних досліджень
та оціночної діяльності,
Дніпропетровський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр
МВС України, м. Дніпро

МЕЖІ КОМПЕТЕНЦІЇ ЕКСПЕРТА ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ СТРОКІВ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У СПРАВАХ ПРО СТЯГНЕННЯ КРЕДИТНОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ З ПОЗИЧАЛЬНИКІВ

Мета статті – окреслити межі компетенції експерта щодо застосування строків позовної давності під час проведення економічної експертизи у справах про стягнення кредитної заборгованості з позичальників, надати певні рекомендації. **Методологія.** Достовірність отриманих результатів і висновків забезпечується сукупністю методів загальнонаукового і конкретно-наукового рівнів. Зокрема, методами аналізу та синтезу досліджено окремі складники кредитної заборгованості та її сукупність, порівняльним аналізом даних бухгалтерського обліку з вимогами нормативно-правового регулювання щодо строків позовної давності визначено належну до стягнення суму кредитної заборгованості. **Наукова новизна.** Обґрунтовано необхідність розроблення єдиної методології економічних досліджень із питань документального підтвердження кредитної заборгованості у спорах банків із позичальниками з метою правильного застосування експертами норм законодавства, складання об'єктивних експертних висновків та уникнення помилок під час проведення економічних експертиз. **Висновки.** Проаналізувавши практику застосування строків позовної давності при проведенні економічної експертизи щодо стягнення кредитної заборгованості, можна констатувати, що відповідно до п. 2 ст. 107 Цивільного процесуального кодексу України експерт не має права самостійно вибирати будь-які вихідні дані для проведення експертизи, тобто й визначення дати та періоду заборгованості. Для формування єдиної практики проведення економічних досліджень із питань документального підтвердження кредитної заборгованості у спорах банків із позичальниками, правильного застосування норм законодавства та уникнення помилок експерти під час проведення економічних експертиз повинні досліджувати документи бухгалтерського обліку банків, зважаючи на строки позовної давності, зазначені судом. Якщо такі строки не зазначені в ухвалі про призначення експертизи, експерт зобов'язаний заявити клопотання про необхідність зазначити дати та строки позовної давності, а відповідно до п. 4. ст. 104 Цивільного процесуального кодексу України в разі необхідності суд може заслухати експерта щодо формулювання питання, яке потребує з'ясування, та за його клопотанням дати відповідні роз'яснення щодо поставлених питань. Зважаючи на уточнені запитання від суду, експерт зобов'язаний дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому питання. Засвідчено, що компетенцію експерта-економіста як учасника судового процесу, зокрема й під час розгляду справ про стягнення банками кредитної заборгованості з позичальників, обмежено законом, оскільки судовому експерту забороняється самостійно збирати дані, спиратися на інші вихідні дані крім тих, що надані сторонами (банком, позичальником), що або унеможливує проведення експертизи, або потребує уточнення судом періоду розрахунку кредитної заборгованості, із зазначенням дати та строків позовної давності. Сформульовано рекомендації, що можуть увійти до наявних методик проведення досліджень із визначення заборгованості за споживчими кредитами. Наголошено, що практичним застосуванням

результатів проведеного дослідження є застосування єдиної практики при призначенні судових економічних експертиз, у поставлених питаннях для підтвердження заборгованості необхідно зазначати конкретні дати та періоди для проведення експертизи в межах строків позовної давності.

Ключові слова: кредитна заборгованість; строки позовної давності; кредитор; позичальник; судова економічна експертиза; компетенція; межі компетенції експерта; експертний висновок.

Вступ

Проведення судової економічної експертизи у справах про стягнення кредитної заборгованості з позичальників передбачає документальне підтвердження розрахунків заборгованості належними документами з боку кредиторів та позичальників.

Відповідно до ст. 509 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) зобов'язанням є правовідношення, у якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію – передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. Водночас особа може звернутися до суду за захистом свого цивільного права або інтересу в межах строку позовної давності (ст. 256): загальної – тривалістю в три роки (ст. 257); спеціальної – один рік, чотири роки (ст. 258); зміненої за домовленістю сторін (ст. 259). При цьому суд може застосувати позовну давність лише за заявою сторони судового процесу (ст. 267 ЦК України).

Отже, стягнення кредитної заборгованості відповідно до цивільного законодавства можливе лише в межах строків позовної давності, а тому й дослідження кредитної заборгованості під час економічної експертизи передбачає використання строків позовної давності, конкретних періодів і дат, відповідно до яких досліджують наявність і визначають обсяги кредитної заборгованості.

Разом із тим кредитні установи обліковують заборгованість, визначаючи строкову та прострочену заборгованість. Тому судова економічна експертиза у справах щодо стягнення заборгованості передбачає одночасне дослідження заборгованості в межах строків відповідно до банківського та цивільного законодавства. Розуміння таких категорій, їх застосування та зіставлення експертами-економістами необхідне для надання обґрунтованих висновків у частині визначення обсягів заборгованості, яка підлягає стягненню в судовому порядку, що сприятиме дотриманню законодавства в фінансово-кредитних правовідносинах.

Теоретичні основи судової економічної експертизи вивчали науковці та практики, серед них: М. Т. Білуха, І. А. Волкова, В. А. Дерій, Л. В. Дікань, О. В. Кожушко, З. Б. Литвин, Г. Г. Мумінова-Савіна, І. В. Перезова, В. Д. Понікаров, Е. Б. Сімакова-Єфремян, В. О. Шевчук та ін. Питання регу-

лювання споживчого кредитування загалом і його окремих аспектів розглядали, зокрема, С. М. Лепех, досліджуючи цивільно-правове регулювання кредитного договору (Lepekh, 2004), Г. Ю. Шемшученко – фінансово-правові аспекти регулювання банківського кредитування (Shemshuchenko, 2005), І. А. Безклубий – банківські правочини (Bezklubyi, 2006), Л. М. Іваненко – кредитування в іноземній валюті (Ivanenko, 2011).

Сьогодні в цьому векторі плідно працюють фахівці, висвітлюючи цивільно-правову сутність кредитних відносин (Hnat, 2019); основні тенденції ринку банківських послуг: кредитний і депозитний акцент (Fedyshyn, Zhavoronok, & Abramova, 2019); проблематику правового регулювання реалізації кредитних відносин у мережі Інтернет (Hromova, 2020); деякі аспекти кредитного договору (Amelina, & Davydenko, 2021) тощо.

Утім, практичне застосування окремих положень законодавства висвітлено недостатньо. Наявні методики проведення досліджень із визначення заборгованості за споживчими кредитами також не повною мірою розглядають питання поєднання вимог цивільного та банківського законодавства, що й зумовлює актуальність обраної тематики і визначає подальші напрями наших розвідок.

Мета й завдання дослідження

Мета статті – окреслити межі компетенції експерта щодо застосування строків позовної давності під час проведення економічної експертизи у справах про стягнення кредитної заборгованості з позичальників, надати певні рекомендації.

Для досягнення цієї мети необхідно виконати такі завдання:

проаналізувати практику та розглянути спірні питання застосування строків позовної давності під час проведення економічної експертизи щодо стягнення кредитної заборгованості;

визначити межі компетенції експерта щодо застосування строків позовної давності при проведенні економічної експертизи із метою надання обґрунтованого висновку;

сформулювати відповідні рекомендації в контексті нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу

Відповідно до цивільного законодавства України за кредитним договором банк або інша

фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові в розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник – повернути кредит і сплатити проценти (*Verkhovna Rada Ukrainy, 2003, Sichen 16, Tsyvilnyi kodeks Ukrainy, st. 1054*). Договір, що обов'язковий для виконання сторонами, являє собою домовленість двох або більше сторін, спрямовану на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Фізичні та юридичні особи, щоб задовольнити різноманітні потреби та збільшити обігові кошти для бізнесу, користуються кредитними продуктами, що їх пропонують банківські установи. Проте через різні причини (нестабільність економіки, недостатня обізнаність із майбутнім фінансовим навантаженням тощо) не всім вдається вчасно виконати свої зобов'язання, що й зумовлює кредитні спори банків із позичальниками та стягнення в судовому порядку заборгованості за кредитними договорами.

Порушенням зобов'язання є його невиконання або виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання. Стягнення заборгованості з позичальника за позовом банку, ухилення позичальника від сплати боргу являє собою чи не з основних причин кредитних спорів із банками.

Одним із видів порушення зобов'язання є прострочення – невиконання зобов'язання в обумовлений сторонами строк. Якщо в зобов'язанні встановлено строк (термін) його виконання, воно підлягає виконанню в цей строк (термін). Зобов'язання, строк (термін) виконання якого визначений вказівкою на подію, що неминуче має настати, підлягає виконанню з настанням цієї події (*Verkhovna Rada Ukrainy, 2003, Sichen 16, Tsyvilnyi kodeks Ukrainy, st. 530, ch. 1*).

Згідно з нормою ст. 526 ЦК України «зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог – відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться». У разі порушення зобов'язання настають передбачені ст. 611 ЦК України правові наслідки, встановлені договором або законом, зокрема зміна умов зобов'язання, сплата неустойки, відшкодування збитків і моральної шкоди. Порушенням зобов'язання відповідно до ст. 610 ЦК України вважають його невиконання або виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання (неналежне виконання).

Якщо договором встановлений обов'язок позичальника повернути позику частинами (з розстроченням), у разі прострочення повернення чергової частини позикодавець, зазначено в ч. 2

ст. 1050 ЦК України, має право вимагати достроково повернути частину позики, що залишилася, та сплатити проценти, належні йому відповідно до ст. 1048 цього Кодексу.

Строк виконання кожного щомісячного зобов'язання згідно зі ст. 254 ЦК України спливає у відповідне число останнього місяця строку. Ця позиція законодавця також підтверджена постановами судових палат у цивільних та в господарських справах Верховного Суду України від 6 листопада 2013 р. у справі № 6-116цс13 та від 5 квітня 2017 р. у справі № 6-522цс17, якими наголошено, що перебіг позовної давності за вимогами кредитора, які випливають із порушення боржником умов договору (графіка погашення кредиту) про погашення боргу частинами (щомісячними платежами) починається стосовно кожної окремої частини від дня, коли відбулося це порушення (*Verkhovnyi Sud Ukrainy, 2013, Lystopad 06, Postanova sudovykh palat u tsyvilnykh ta v hospodarskykh spravakh Verkhovnoho Sudu Ukrainy No 6-116tss13; Verkhovnyi Sud Ukrainy, 2017, Kviten 05, Postanova Sudovoi palaty u tsyvilnykh spravakh Verkhovnoho Sudu Ukrainy No 6-522tss17*).

Позовна давність у таких випадках обчислюється окремо за кожним простроченим платежем.

Під позовною давністю відповідно до ст. 256 ЦК України розуміють строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу.

Цивільне законодавство вирізняє два види позовної давності: загальну і спеціальну.

Загальна позовна давність установлюється тривалістю в три роки (ст. 257 ЦК України). Для окремих видів вимог законом передбачено спеціальну позовну давність. Зокрема, за нормами ч. 2 ст. 258 ЦК України позовна давність в один рік застосовується до вимог про стягнення неустойки (штрафу, пені). Згідно зі ст. 266 ЦК України зі спливом позовної давності до основної вимоги вважається, що позовна давність спливла і до додаткової вимоги. Перебіг строку починається, зазначено у ст. 253 ЦК України, з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язано його початок. За загальним правилом перебіг загальної і спеціальної позовної давності починається з дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила (ч. 1 ст. 261 ЦК України). Початок перебігу позовної давності збігається з моментом виникнення у зацікавленої сторони права на позов, тобто можливості реалізувати своє право в примусовому порядку через суд.

Так, за зобов'язаннями з визначеним строком виконання перебіг позовної давності починається

ся зі спливом строку виконання (ч. 5 ст. 261 ЦК України).

Для обчислення позовної давності застосовують загальні положення про обчислення строків, що містяться у ст. 252–255 ЦК України.

А також відповідно до ч. 1 ст. 259 ЦК України позовна давність, встановлена законом, може бути збільшена за домовленістю сторін. Тобто в банку є три роки (або збільшений строк) для того, щоб звернутися з позовом про стягнення суми заборгованості за тілом кредиту та процентів за ним.

Зовсім інша ситуація у спорах про стягнення пені та штрафу, оскільки на них поширюється спеціальний строк позовної давності в один рік відповідно до змісту п. 1 ч. 2 ст. 258 ЦК України або також можливо збільшення строку позовної давності.

Для обґрунтування позовних вимог банкіри надають розрахунки заборгованості, у яких зазначають її загальний розмір за всіма платіжками, переважно без зважання на будь-які строки позовної давності. Ці розрахунки також мають спиратися на дані бухгалтерського обліку та відповідати вимогам нормативно-правових актів щодо бухгалтерського обліку розрахунків за операціями з кредитування та класифікації заборгованості в прострочену, сумнівну або безнадійну.

Бухгалтерський облік банків має відповідати вимогам Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і міжнародних стандартів фінансової звітності, Інструкції з бухгалтерського обліку операцій із фінансовими інструментами в банках України, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 21 лютого 2018 р. № 14 та інших нормативно-правових актів.

Законодавець під активами розуміє ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких приведе до економічних вигод у майбутньому (*Verkhovna Rada Ukrainy*, 1999, Lypen 16, Pro bukhholderskyi oblik i finansovu zvitnist v Ukraini, st. 1). Дебіторська заборгованість являє собою суму боргів, що належать банку від юридичних і фізичних осіб при виконанні банківських операцій. Утім, під фінансовим кутом зору будь-яка дебіторська заборгованість є фінансовим активом.

Відповідно до вимог Інструкції з бухгалтерського обліку операцій із фінансовими інструментами в банках України, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 21 лютого 2018 р. № 14, банки здійснюють класифікацію та оцінку фінансових активів, зважаючи

на бізнес-моделі, використовувані для управління цими активами, та характеристики грошових потоків, передбачених договором (*Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy*, 2018, Liutyi 21, Instruktisiia z bukhholderskoho obliku operatsii iz finansovymu instrumentamy v bankakh Ukrainy, rozd. I, p. 7). При цьому знеціненими слід вважати фінансові активи, за якими є об'єктивні докази збитку чи спостерігаються одна або кілька подій, що мають негативний вплив на очікувані майбутні грошові потоки за таким фінансовим активом (*Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy*, 2018, Liutyi 21, Instruktisiia z bukhholderskoho obliku operatsii iz finansovymu instrumentamy v bankakh Ukrainy, rozd. I, p. 3, pidp. 16).

Підтвердженням знецінення фінансового активу, зокрема, є спостережні дані про такі події:

значні фінансові труднощі емітента або позичальника;

порушення умов договору, такому як дефолт або прострочення платежу.

Крім того, за нормами Податкового кодексу України безнадійною вважається заборгованість, що відповідає, зокрема, одній із таких ознак (*Verkhovna Rada Ukrainy*, 2010, Hruden 02, Podatkovyi kodeks Ukrainy, st. 14, p. 14, pidp. 14.1.11):

заборгованість за зобов'язаннями, щодо яких минув строк позовної давності;

прострочена заборгованість померлої фізичної особи, за відсутності в неї спадкового майна, на яке може бути звернено стягнення;

прострочена заборгованість осіб, які в судовому порядку визнані безвісно відсутніми, оголошені померлими;

прострочена понад 180 днів заборгованість особи, розмір сукупних вимог кредитора за якою не перевищує 25 відсотків мінімальної заробітної плати (у розрахунку на рік), встановленої на 1 січня звітного податкового року;

прострочена заборгованість фізичної особи, не погашена внаслідок недостатності майна зазначеної особи, за умови, що дії щодо примусового стягнення майна боржника не призвели до повного погашення заборгованості;

заборгованість, стягнення якої стало неможливим у зв'язку з дією обставин непереборної сили, стихійного лиха (форс-мажорних обставин), підтверджених у порядку, передбаченому законодавством;

заборгованість фізичної особи, яка залишилася непогашеною перед іпотекотримачем після здійснення згідно зі ст. 36 Закону України «Про іпотеку» (*Verkhovna Rada Ukrainy*, 2003, Cherven 05, Pro ipoteku) звернення стягнення на предмет іпотеки шляхом позасудового врегулювання на підставі договору, якщо законом або

договором передбачено, що після завершення такого позасудового врегулювання будь-які наступні вимоги іпотекодержателя щодо виконання боржником – фізичною особою основного зобов'язання є недійсними.

Результатом знецінення фінансових активів у бухгалтерському обліку банків є перенесення поточної заборгованості на прострочену, тобто не погашену в строк, установлений договором, та нарахування оціночного резерву, який формується шляхом зменшення фінансового результату банку. У подальшому списання дебіторської заборгованості здійснюється в межах нарахованого резерву.

Отже, за даними бухгалтерського обліку банку заборгованість класифікуватиметься: як така, строк сплати якої не настав; поточна; прострочена; сумнівна; безнадійна.

Документальне підтвердження розрахунків банків щодо заборгованості позичальника ґрунтується на тому, що експерт здійснює дослідження залишків на банківських рахунках на підставі

банківських виписок (та первинних документів) щодо відображення в бухгалтерському обліку банку заборгованості, яка заявлена до стягнення в позовній заяві.

За даними бухгалтерського обліку банку заборгованість обліковуватиметься на різних рахунках залежно від цільового призначення кредиту та його забезпечення: поточна заборгованість і заборгованість, строк сплати якої не настав за тілом кредиту (2202, 2203, 2220, 2232, 2233), прострочена заборгованість за тілом кредиту (2207, 2227, 2237), поточна заборгованість за відсотками та комісії (2208, 2228, 2238, 3578), прострочена заборгованість за відсотками та резерви під сумнівну заборгованість (2209, 2229, 2239, 3578), безнадійна заборгованість (позабалансовий рахунок 9611).

При цьому до кожного виду зазначеної заборгованості, а також до кожного окремого строкового платежу повинен застосовуватися строк позовної давності – загальний або спеціальний (див. рис. 1).

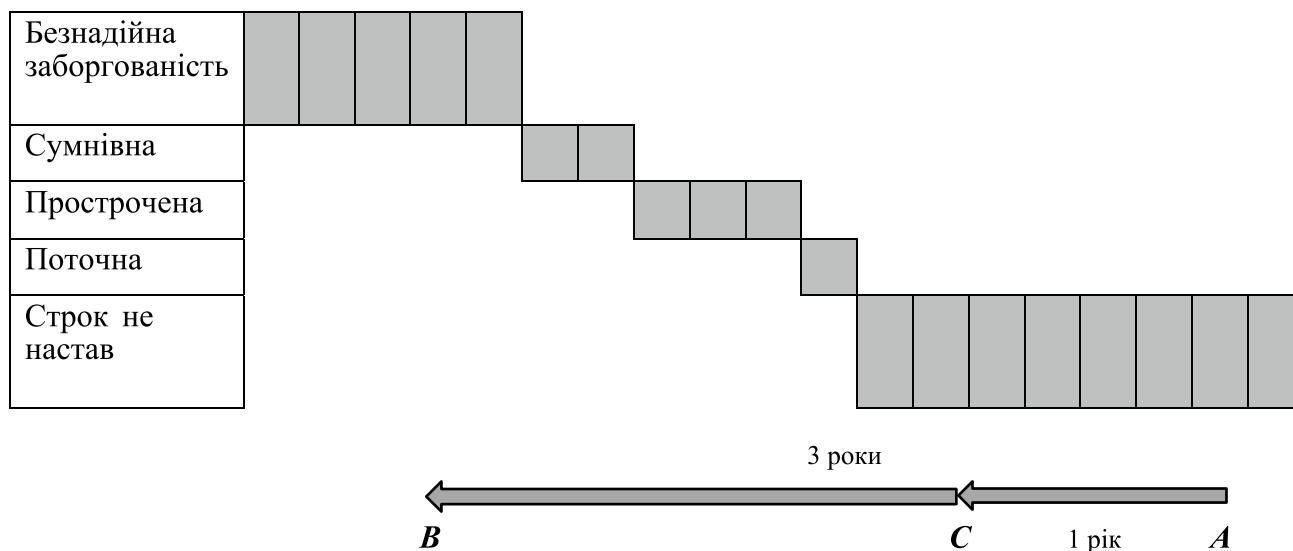

Рис. 1.

Схема класифікації та розподілу кредитної заборгованості за окремими строковими платежами, зважаючи на строки позовної давності

Отже, повинен бути встановлений розмір заборгованості за період, який збігається зі строком позовної давності, розрахованим у зворотному порядку від дня звернення до суду (*точка А*) з позовом про стягнення заборгованості.

Експерт, проводячи економічну експертизу, досліджує нарахування чергових платежів відповідно до графіків погашення заборгованості, відповідність нарахування цих чергових платежів у періодах, що співвідносяться зі строками (періодом) позовної давності, які визначені судом та зважаючи на ці строки, встановлює розмір кредитної заборгованості.

Дата звернення до суду з позовом про стягнення заборгованості зазвичай відома. Виняток становлять випадки переривання строків позовної давності. Але відповідно до правової позиції Верховного Суду України «без заяви сторони у спорі ні загальна, ні спеціальна позовна давність застосовуватися не може за жодних обставин, оскільки можливість застосування позовної давності пов'язана лише з наявністю про це заяви сторони» (*Verkhovnyi Sud Ukrainy, 2015, Cherven 24, Postanova Sudovoї palaty u tsyvilnykh spravakh Verkhovnoho Sudu Ukrainy No 6-738tss15*).

Суд, наголошує законодавець, застосовує позовну давність тільки за заявою сторони в спорі, зробленою до ухвалення судом рішення (*Verkhovna Rada Ukrainy, 2003, Sichen 16, Tsyvilnyi kodeks Ukrainy, st. 267, ch. 3*). Така вимога ґрунтується передусім на тому, що сторони мають бути обізнані щодо будь-яких інших судових процесів у попередні періоди та під час яких міг перериватись строк позовної давності, а також на тому, що сторони могли подовжувати строки позовної давності в договорі або додатках до нього. Тобто на встановлення строків позовної давності в кожній конкретній справі впливає багато юридичних чинників, про які ані суд, ані судовий експерт не можуть знати та самостійно визначати.

Крім того, ще однією з важливих дат, відповідно до якої припиняється нарахування відсотків, комісій і пені згідно з умовами кредитного договору, є дата направлення / вручення позичальнику вимоги про дострокове повернення кредиту.

Витлумачуючи офіційну позицію з цього приводу, Великою Палатою Верховного Суду наголошено (*Verkhovnyi Sud Ukrainy, 2018, Verezen 28, Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu u spravi No 444/9519/12*), що після закінчення строку кредитування або після направлення вимоги про дострокове повернення кредиту кредитор втрачає право на нарахування процентів та неустойки за кредитним договором. У такому разі права кредитора забезпечуються ст. 625 ЦК України.

Це означає, що банк, звернувшись із вимогою про дострокове повернення кредиту, має припинити нарахування платежів згідно з договором. На практиці зазвичай платежі нараховуються і після вимоги про дострокове погашення, а то й упродовж судової процедури стягнення заборгованості.

Також відповідно до правової позиції Верховного Суду України в разі пред'явлення вимоги про повне дострокове погашення заборгованості строк позовної давності починається з дати, що визначена банком як остаточна вимоги про дострокове повернення кредиту (*Verkhovnyi Sud Ukrainy, 2015, Hruden 02, Postanova Sudovoї palata u tsyvilnykh spravakh Verkhovnoho Sudu Ukrainy No 6-1349tss15*).

За наявності вимоги про дострокове погашення кредиту змінюється також строк позовної давності щодо платежів, строк сплати яких не настав. Під час економічної експертизи експерт досліджує обсяги заборгованості, визначені у вимозі зіставленням із даними бухгалтерського обліку, і питання збільшення кредитної заборгованості після надсилання вимоги про дострокове погашення кредиту.

Тому на вже наведеній схемі з'явиться ще одна точка (*D*) – дата вручення вимоги про дострокове погашення кредиту, а тому заборгованість повинна визначатись не за період *AB* і *AC*, а за період *DB* і *DC*.

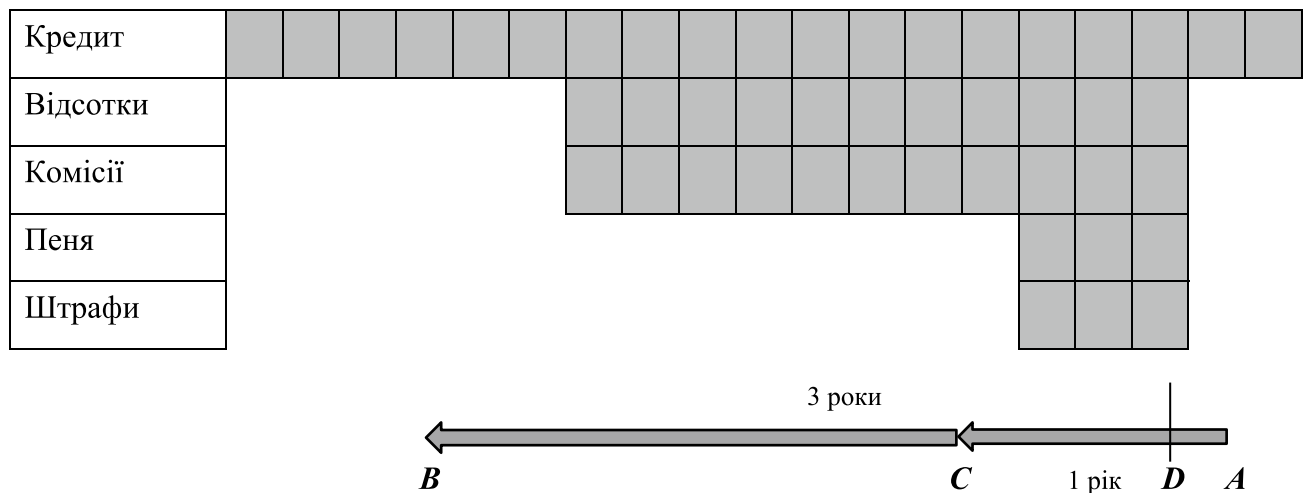

Рис. 2.

Схема розподілу кредитної заборгованості за видами платежів, зважаючи на строки позовної давності та дату вимоги про дострокове погашення кредиту

Через недостатню компетенцію, обізнаність, скрутне фінансове становище позичальників велика кількість позовів про стягнення заборгованості, з якими банки звертаються до суду, стосується значних сум за всіма можливими платежами, незважаючи на строки позовної давності та строк подання заяви про дострокове погашення кредиту.

Утім, чи не найголовнішим документом у справах банків із позичальниками є заява сторони про застосування строків давності.

А запитання, які ставляться для вирішення судової економічної експертизи щодо документального підтвердження заборгованості за кредитним договором, повинні містити дату, на яку

потрібно визначити заборгованість (дата звернення до суду або дата вручення вимоги про дострокове погашення кредиту), та періоди, за які необхідно визначити заборгованість, зважаючи на строки позовної давності.

Наукова новизна

Обґрунтовано необхідність розроблення єдиної методології економічних досліджень із питань документального підтвердження кредитної заборгованості у спорах банків із позичальниками з метою правильного застосування експертами норм законодавства, складання об'єктивних експертних висновків та уникнення помилок під час проведення економічних експертиз.

Висновки

1. Проаналізувавши практику застосування строків позовної давності при проведенні економічної експертизи щодо стягнення кредитної заборгованості, можна констатувати, що відповідно до п. 2 ст. 107 Цивільного процесуального кодексу України експерт не має права самостійно вибирати будь-які вихідні дані для проведення експертизи, тобто й визначення дати та періоду заборгованості. Для формування єдиної практики проведення економічних досліджень із питань документального підтвердження кредитної заборгованості у спорах банків із позичальниками, правильного застосування норм законодавства та уникнення помилок експерти під час проведення економічних експертиз повинні досліджувати документи бухгалтерського обліку банків, зважаючи на строки позовної давності, зазначені судом.

Якщо такі строки не зазначені в ухвалі про призначення експертизи, експерт зобов'язаний заявити клопотання про необхідність зазначити дати та строки позовної давності, а відповідно до п. 4 ст. 104 Цивільного процесуального кодексу України в разі необхідності суд може заслухати експерта щодо формулювання питання, яке потребує з'ясування, та за його клопотанням дати відповідні роз'яснення щодо поставлених питань. Зважаючи на уточнені запитання від суду, експерт зобов'язаний дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому питання.

2. Засвідчено, що компетенцію експерта-економіста як учасника судового процесу, зокрема й під час розгляду справ про стягнення банками кредитної заборгованості з позичальників, обмежено законом, оскільки судовому експерту забороняється самостійно збирати дані, спиратися на інші вихідні дані крім тих, що надані сторонами (банком, позичальником), що або унеможлиблює проведення експертизи, або потребує уточнення судом періоду розрахунку кредитної заборгованості, із зазначенням дати та строків позовної давності.

3. Сформульовано рекомендації, що можуть увійти до наявних методик проведення досліджень із визначення заборгованості за споживчими кредитами.

Практичним застосуванням результатів проведеного дослідження є застосування єдиної практики при призначенні судових економічних експертиз, у поставлених питаннях для підтвердження заборгованості необхідно зазначати конкретні дати та періоди для проведення експертизи в межах строків позовної давності.

References

- Amelina, A. S., & Davydenko, O. V. (2021). Kredytnyi dohovir [Credit contract]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 3(3), 84–87 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-3/19>
- Bezklubiyi, I. A. (2006). *Teoretychni problemy bankivskykh pravochyniv* [Avtoreferat dysertatsii doktora yurydychnykh nauk, Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka]. Kyiv. 32 s. <http://www.disslib.org/teoretychni-problemy-bankivskykh-pravochyniv.html> [in Ukrainian].
- Fedyshyn, M. P., Zhavoronok, A. V., & Abramova, A. S. (2019). Osnovni tendentsii rynku bankivskykh posluh: kredytnyi ta depozytnyi aktsent. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, 4(20), 412–425 [in Ukrainian].
DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2019-4\(20\)-412-425](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2019-4(20)-412-425)
- Hnat, N. (2019). Tsyvilno-pravova sutnist kredytnykh vidnosyn v Ukraini. *Aktualni problemy pravoznavstva*, 4(20), 265–268 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.35774/app2019.04.265>
- Hromova, A. O. (2020). Problematyka pravovoho rehuliuвання realizatsii kredytnykh vidnosyn u merezhi Internet. *Pravo i suspilstvo*, 2(2), 247–251 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.2-2.37>
- Ivanenko, L. M. (2011). Pravovi zasady spozhyvchoho kredytuvannia. *Visnyk KNTEU*, 1, 103–110 [in Ukrainian].
- Lepekh, S. M. (2004). *Kredytnyi dohovir* [Avtoreferat dysertatsii kandydata yurydychnykh nauk, Lviv. nats. un-t im. I. Franka]. Lviv. 19 s. [in Ukrainian].
- Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy. (2018, Liutyi 21). *Instruktsiia z bukhhalterskoho obliku operatsii iz finansovymy instrumentamy v bankakh Ukrainy*: zatv. postanovoiu No 14. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014500-18#top> [in Ukrainian].

- Shemshuchenko, H. Yu. (2005). *Finansovo-pravovi aspekty rehuliuвання bankivskoho kredyтування* [Автореферат дисертації кандидата юридичних наук, Ін-т законодавства Верховної Ради України]. Київ. 20 с. [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada Ukrainy. (1999, Lypen 16). *Pro bukhgalterskyi oblik i finansovu zvitnist v Ukraini*: Zakon Ukrainy No 996-XIV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada Ukrainy. (2003, Sichen 16). *Tsyvilnyi kodeks Ukrainy*: Zakon Ukrainy No 435-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ru/ed20131011#Text> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada Ukrainy. (2003, Cherven 05). *Pro ipoteku*: Zakon Ukrainy No 898-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15#Text> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada Ukrainy. (2010, Hruden 02). *Podatkovyi kodeks Ukrainy*: Zakon Ukrainy No 2755-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> [in Ukrainian].
- Verkhovnyi Sud Ukrainy. (2013, Lystopad 06). *Postanova sudovykh palat u tsyvilnykh ta v hospodarskykh spravakh Verkhovnoho Sudu Ukrainy* No 6-116tss13. https://ips.ligazakon.net/document/view/V5130457?ed=2013_11_06 [in Ukrainian].
- Verkhovnyi Sud Ukrainy. (2015, Cherven 24). *Postanova Sudovoi palaty u tsyvilnykh spravakh Verkhovnoho Sudu Ukrainy* No 6-738tss15. https://verdictum.ligazakon.net/document/45985256?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03 [in Ukrainian].
- Verkhovnyi Sud Ukrainy. (2015, Hruden 02). *Postanova Sudovoi palaty u tsyvilnykh spravakh Verkhovnoho Sudu Ukrainy* No 6-1349tss15. https://protocol.ua/ru/postanova_vsu_vid_02_12_2015_roku_u_spravi_6_1349tss15/ [in Ukrainian].
- Verkhovnyi Sud Ukrainy. (2017, Kviten 05). *Postanova Sudovoi palaty u tsyvilnykh spravakh Verkhovnoho Sudu Ukrainy* No 6-522tss17. http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/V5170135.html [in Ukrainian].
- Verkhovnyi Sud Ukrainy. (2018, Berezen 28). *Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu u spravi* No 444/9519/12. https://verdictum.ligazakon.net/document/45985256?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03 [in Ukrainian].

Список використаних джерел

- Амеліна, А. С., & Давиденко, О. В. (2021). Кредитний договір [Credit contract]. *Юридичний науковий електронний журнал*, 3(3), 84–87.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-3/19>
- Безклубий, І. А. (2006). *Теоретичні проблеми банківських правочинів* [Автореферат дисертації доктора юридичних наук, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка]. Київ. 32 с. <http://www.disslib.org/teoretychni-problemy-bankivskykh-pravochyniv.html>
- Федишин, М. П., Жаворонок, А. В., & Абрамова, А. С. (2019). Основні тенденції ринку банківських послуг: кредитний та депозитний акцент. *Проблеми і перспективи економіки та управління*, 4(20), 412–425.
DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2019-4\(20\)-412-425](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2019-4(20)-412-425)
- Гнат, Н. (2019). Цивільно-правова сутність кредитних відносин в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*, 4(20), 265–268.
DOI: <https://doi.org/10.35774/app2019.04.265>
- Громова, А. О. (2020). Проблематика правового регулювання реалізації кредитних відносин у мережі Інтернет. *Право і суспільство*, 2(2), 247–251.
DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.2-2.37>
- Іваненко, Л. М. (2011). *Правові засади споживчого кредитування*. Вісник КНТЕУ, 1, 103–110.
- Лепех, С. М. (2004). *Кредитний договір* [Автореферат дисертації кандидата юридичних наук, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка]. Львів. 19 с.
- Правління Національного банку України. (2018, Лютий 21). *Інструкція з бухгалтерського обліку операцій із фінансовими інструментами в банках України*: затв. постановою № 14. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014500-18#top>
- Шемшученко, Г. Ю. (2005). *Фінансово-правові аспекти регулювання банківського кредитування* [Автореферат дисертації кандидата юридичних наук, Ін-т законодавства Верховної Ради України]. Київ. 20 с.
- Верховна Рада України. (1999, Липень 16). *Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні*: Закон України № 996-XIV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>
- Верховна Рада України. (2003, Січень 16). *Цивільний кодекс України*: Закон України № 435-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ru/ed20131011#Text>
- Верховна Рада України. (2003, Червень 05). *Про іпотеку*: Закон України № 898-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15#Text>
- Верховна Рада України. (2010, Грудень 02). *Податковий кодекс України*: Закон України № 2755-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
- Верховний Суд України. (2013, Листопад 06). *Постанова судових палат у цивільних та в господарських справах Верховного Суду України* № 6-116цс13. https://ips.ligazakon.net/document/view/V5130457?ed=2013_11_06
- Верховний Суд України. (2015, Червень 24). *Постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України* № 6-738цс15. https://verdictum.ligazakon.net/document/45985256?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03

- Верховний Суд України. (2015, Грудень 02). *Постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України* № 6-1349цс15. https://protocol.ua/ru/postanova_vsu_vid_02_12_2015_roku_u_spravi_6_1349tss15/
- Верховний Суд України. (2017, Квітень 05). *Постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України* № 6-522цс17. http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS170135.html
- Верховний Суд України. (2018, Березень 28). *Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі* № 444/9519/12. https://verdictum.ligazakon.net/document/45985256?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03

Стаття надійшла до редакції 25.10.2021

T. Buryak, *Head of the Department
Economic Research of
Commodity Laboratories
Gemological, Economic, Construction,
Land Research
and Evaluation Activities,
Dnipro Scientific Research
Forensic Center, MIA of Ukraine,
Dnipro, Ukraine*
email: burjakexpert@ukr.net
тел.: +38(097)276-73-38

D. Primush, *Senior Judge
Expert of the Economic Research Department
Laboratories of Commodity, Gemological,
Economic, Construction, Land Research
and Evaluation Activities,
Dnipro Scientific Research
Forensic Center, MIA of Ukraine,
Dnipro, Ukraine*

THE LIMITS OF EXPERT'S COMPETENCE ON THE APPLICATION OF THE STATUTE OF LIMITATIONS IN CONDUCTING ECONOMIC FORENSIC EXAMINATIONS IN CASES OF CREDIT DEBT RECOVERY FROM BORROWERS

The purpose of the article is to outline the limits of the expert's competence to apply the statute of limitations during the economic examination in cases of recovery of credit indebtedness from borrowers and to provide recommendations in this regard. *Methodology*. The reliability of the obtained results and conclusions is ensured by a set of methods of general and specific scientific levels. In particular, credit debt and its individual components are investigated by means of the methods of analysis and synthesis. A comparative analysis of accounting data with regulatory requirements is performed for purposes of the statute of limitations determined the amount due to be recovered credit debt. *Scientific novelty*. A suggested unified methodology of economic research on documentary evidence of credit indebtedness in disputes between banks and borrowers is necessary for tax experts to properly apply the law, draw expert opinions and avoid errors in conducting economic examinations. *Conclusions*. The analysis of the practice of applying the statute of limitations in conducting an economic examination to recover credit debt demonstrated that in accordance with Art. 107(2) of the Civil Procedure Code of Ukraine, the expert has no right to independently choose any source data for the examination, i.e. to determine the date and period of debt. Experts during economic examinations should examine the accounting documents of banks, taking into account the statute of limitations, in order to form a unified practice of conducting economic research on documentary evidence of credit indebtedness in disputes between banks and borrowers and to guarantee correct application of law and avoidance of errors. If such deadlines are not specified in the decision on the assignment of the examination, the expert is obliged to request the dates and terms of the statute of limitations; in accordance with Art. 104(4) of the Civil Procedure Code of Ukraine, if necessary, the court may hear an expert on the correct formulation of the question to the expert that requires clarification, and, at his request, provide appropriate clarifications on the issue. Taking into account the court's clarifications, the expert is obliged to give a reasoned and objective written opinion on the questions asked to him. It is argued that the competence of the expert as a participant in litigation, including in cases of recovery of credit indebtedness from borrowers,

is limited by law; the expert is prohibited from collecting data, relying on other sources of data than those provided by the parties, i.e. the bank or the borrower. The limitation either makes it impossible to conduct an examination, or requires the court to clarify the period of calculation of credit debt, indicating the date and statute of limitations. The recommendations formulated in the article may be included in the existing methods of conducting research to determine the debt on consumer loans. The practical application of the results of the study is the formulation of a uniform practice in the initiation of forensic economic examinations. Additionally, the questions to experts concerning debt confirmation must specify specific dates and periods for the examination within the statute of limitations.

Keywords: credit debt; statute of limitations; creditor; borrower; forensic economic expertise; competence; limits of expert competence; expert opinion.

Т. М. Буряк, заведующая отделом
экономических исследований
лаборатории товароведческих,
геоммологических, экономических, земельных,
строительных исследований
и оценочной деятельности,
Днепропетровский научно-исследовательский
экспертно-криминалистический центр
МВД Украины, г. Днепр
email: burjakexpert@ukr.net
тел.: +38(097)276-73-38
Д. М. Примуш, старший судебный
эксперт отдела экономических исследований
лаборатории товароведческих, геоммологических,
экономических, земельных,
строительных исследований
и оценочной деятельности,
Днепропетровский научно-исследовательский
экспертно-криминалистический центр
МВД Украины, г. Днепр

ПРЕДЕЛЫ КОМПЕТЕНЦИИ ЭКСПЕРТА КАСАТЕЛЬНО ПРИМЕНЕНИЯ СРОКОВ ИСКОВОЙ ДАВНОСТИ ПРИ ПРОВЕДЕНИИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ В ДЕЛАХ О ВЗЫСКАНИИ КРЕДИТНОЙ ЗАДОЛЖЕННОСТИ С ЗАЕМЩИКОВ

Цель статьи – определить пределы компетенции эксперта касательно применения сроков исковой давности при проведении экономической экспертизы по делам о взыскании кредитной задолженности с заемщиков, предложить некоторые рекомендации. **Методология.** Достоверность полученных результатов и выводов обеспечивается совокупностью методов общенаучного и конкретно научного уровней. В частности, методами анализа и синтеза исследованы отдельные составляющие кредитной задолженности и ее совокупность, сравнительным анализом данных бухгалтерского учета с требованиями нормативно-правового регулирования относительно сроков исковой давности определена причитающаяся сумма кредитной задолженности. **Научная новизна.** Обоснована необходимость разработки единой методологии экономических исследований по вопросам документального подтверждения кредитной задолженности по спорам банков с заемщиками с целью правильного применения экспертами норм законодательства, составления объективных экспертных заключений и недопущения ошибок при проведении экономических экспертиз. **Выводы.** Проанализировав практику применения сроков исковой давности при проведении экономической экспертизы по взысканию кредитной задолженности, можно констатировать, что согласно п. 2 ст. 107 Гражданского процессуального кодекса Украины эксперт не имеет права самостоятельно выбирать какие-либо исходные данные для проведения экспертизы, то есть и определения даты и периода задолженности. Для формирования единой практики проведения экономических исследований по вопросам документального подтверждения кредитной задолженности по спорам банков с заемщиками, правильному применению норм законодательства и недопущению ошибок эксперты при проведении экономических экспертиз должны исследовать документы бухгалтерского учета банков, учитывая сроки исковой давности, указанные судом. Если такие сроки не указаны в определении о назначении экспертизы, эксперт обязан заявить ходатайство о необходимости указать даты и сроки исковой давности, а в соответствии с п. 4. ст. 104 Гражданского процессуального кодекса Украины,

в случае необходимости, суд может заслушать эксперта относительно формулирования вопроса, который требует выяснения, и по его ходатайству дать соответствующие разъяснения по поставленным вопросам. Учитывая уточненные вопросы от суда, эксперт обязан дать обоснованное и объективное письменное заключение на поставленные ему вопросы. Отмечено, что компетенция эксперта-экономиста как участника судебного процесса, в том числе и при рассмотрении дел о взыскании банками кредитной задолженности с заемщиков, ограничена законом, поскольку судебному эксперту запрещается самостоятельно собирать данные, опираться на другие исходные данные, кроме предоставленных сторонами (банком, заемщиком), что либо делает невозможным проведение экспертизы, либо требует уточнения судом периода расчета кредитной задолженности, с указанием даты и сроков исковой давности. Сформулированы рекомендации, которые могут войти в существующие методики проведения исследований по определению задолженности по потребительским кредитам. Подчеркнуто, что практическое применение результатов проведенного исследования предполагает применение единой практики при назначении судебных экономических экспертиз. Кроме того, в поставленных вопросах для подтверждения задолженности необходимо указывать конкретные даты и периоды проведения экспертизы в пределах сроков исковой давности.

Ключевые слова: кредитная задолженность; сроки исковой давности; кредитор; заемщик; судебная экономическая экспертиза; компетенция; пределы компетенции эксперта; экспертное заключение.